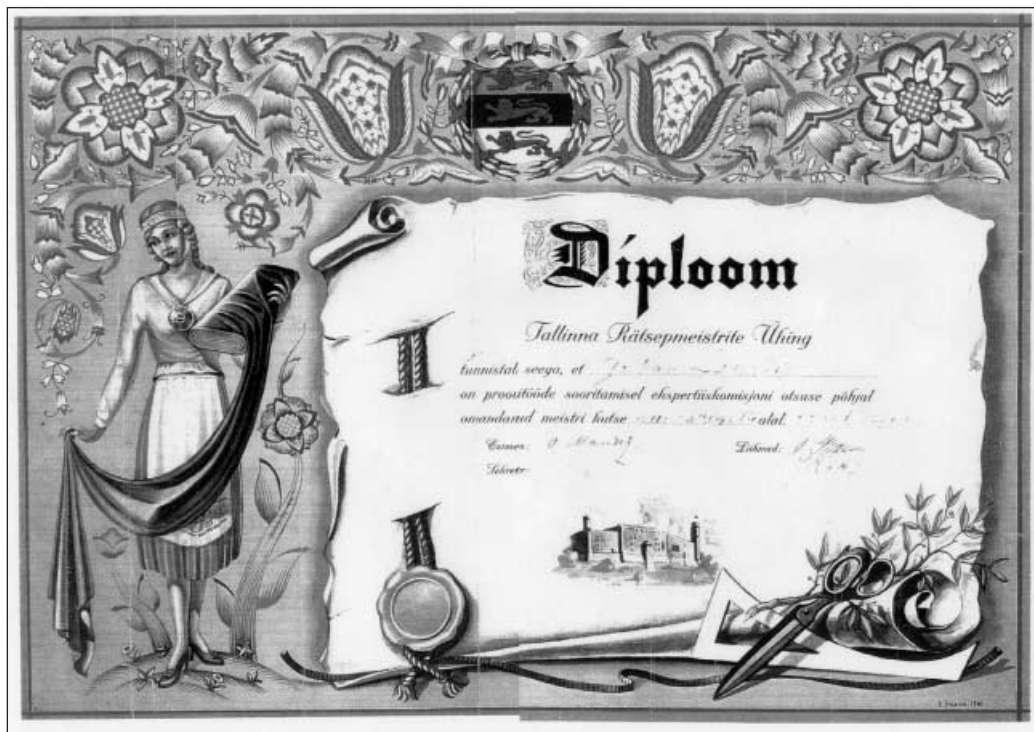
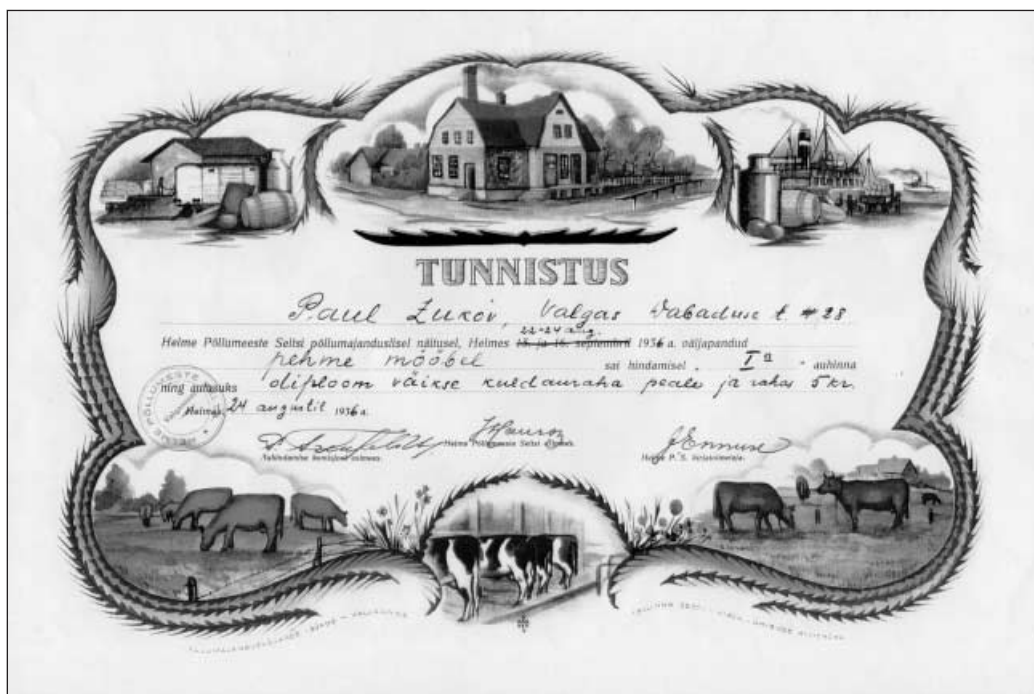

Tallinna Rätsepmestrite Ühingu diplom Johan Leppikule meistri kutse andmise kohta meesrätsepatöö alal 1930. a. Kunstnik V. Tomasov. EAM f 289 n 1 s 49

Helme Põllumeeste Seltsi tunnistus Paul Zukovile väikese kuldauraha andmise kohta 1930. a. Kunstnik G. Mamberg. EAM f 275 n 2 s 51

Mõningaid näiteid Eesti 1930. aastate diplomite ja tunnistuste kujundusest

MERLE TALVIK

Dokumendigraafikal on tähtis koht suhtluskultuuris. Sellesse valda kuuluvad diplomid, tunnistused, ärikirjad, mille esteetiline kujundus kahtlemata aitab edendada laiemat üldsuse visuaalset kultuuri.

Kahekümnenenda sajandi kolmekümnenendatesse aastatesse langeb esimene õitseng Eesti tarbegrافیkas. Sellele eelnevat aastakümnet iseloomustav loominguiline rahutus, moodsate kunstivoolude otsingud hakkasid ammendumas. 1934. aasta märtsis kinnitas K. Pätsi valitsus oma võimu. Tugevam riigivõim soodustas romantilise paatosega "uusrahvuslikkuse" levikut. Rahvustervikluse programm mõjutas nii kirjandust kui ka kunsti.

Teiseks liikus kogu Euroopa kunstkultuur realistlikuma käsituslaadi suunas. Need mõjud jõudsid meile eelkõige "Pallase" ringkondade kaudu. Nii saavutas tarbegrافیkaski võtmepositsiooni natuuritruu meetod, millele sekundeeris *art decol*ik pürgimine rõhutatud esinduslikkusele, klammerdumine traditsioonide külge, rahvakunstist ja ajaloolistest stiilidest laenatud elementide kokkupanek. *Art deco* armastas rikkalikku ornamentikat, sealhulgas lillornamentikat. Õis oli mõnevõrra geometriseeritud, vormid muudetud sakiliseks ja teravnurkseks. Tihti võeti aluseks

etnograafiline tikand ning geomeetriline vöökirj. Kujunes välja rikkalik geomeetriline laad, milles tähtsat osa etendas efektselt kujundatud kirj.

Kõiki neid tendentse näeme, kui sirvime arhiivides meie kolmekümnenendate aastate dokumente. Kunstilisest küljest on seejuures eriti huvitavad diplomid ja tunnistused. Väga piduliku mustvalge laadi kõrval, mida esindavad näiteks Kaitseliidu klassilaskuri diplomid (autorid Günther Reindorff ja allakirjutatule siiani tundmatu V.S. (ERA f 1962 n 1 s 270 1935-38 l 1-14 ja 1931-37 l 1-8), näeme ka värvirõõmsat illustratiivset laadi, mille puhul, ilma häbenemata, on kokku sobitatud pildikesed külaelust, riigivapi või -lipumotiivid ning rahvusornament. Niisugust laadi esindavatel töödel pikemalt peatumegi. Kõige ilmekamalt väljendub see põllumeeste seltside diplomitel ning mitmesugustel kutsetunnistustel, mis on tõepoolest suure hoolega dekoreeritud.

Põllumeeste seltside diplomid ja tunnistused

19. sajandi lõpul elavnes Eestis põllumajanduslike seltside ja ühingute tegevus. Sõjaeelses Eesti Vabariigis tegutsenud ühingutest ligi 80 protsenti olid otsest või kaudselt seotud põllumajandusega.

dusega. 1930. aastate lõpul oli Eestis ligikaudu 1800 mitmesugust põllumajanduslikku seltsi ja ühingut 75 000 liikmega (ERA f 4000 eessõna l 1).

Põllumeeste seltside ülesanne oli levitada põllumajandusteadmisi ja kaitsta põllumeeste huve. Nende suurim tegevuspõld oli näituste korraldamine. Üleriiklike majandusnäituste korraldamisega tegeles sihtasutus Üleriiklik Näitus. Kohalikud põllumeeste seltsid ja konvendid korraldasid põllumajanduse, tööstuse ja käsitöö maakondlikke näitusi. Luba näituse korraldamiseks anti põllutöoministri otsusega (ERA f 1201 n 1 s 4 l 26). Põllumeeste selts või konvent pidi neli kuud pärast näituse lõppu esitama põllutöoministeriumi põllumajandusosakonnale rahalise aruande näituse sissetulekute ja väljaminekute kohta, näitusel auhinnatud isikute ja asutuste nimekirja ning näitust külastanud isikute arvu (ERA f 1201 n 1 s 4 l 11).

Majandusnäituste korraldamise 1938. aasta määrusest võib lugeda, et väljapanekuid hindas vähemalt kolmeliikmeline hindamiskomisjon. Anti välja I, II või III auhind või määrati kiituskiri. Auhinna määramise tõendiks anti tunnistus. Eriti silmapaistvaid väljapanekuid võidi tunnistada kõrgema auhinna vääriliseks, milleks oli põllutöoministeriumi diplom. Ajaloomuuseumis on säilinud üks niisugune aastast 1923 (EAM f 275 n 2 s 66). Kiituskirja signeerimata kujunduse põhielement on puisevõitu stilisatsiooniga tammeleheornament, millele on lisatud hobuse ja lehma pea ning põllul töötava traktori kujutised. Kujundus on mitmevärviline, teksti taustavärviks valitud roosa. Kahjuks ei ole teada, kas edaspidi kasutati samasugust blanketti.

Erandina võis põllutöoministri nõusolekul kõrgemaks auhinnaks määrata ka esemeid, raha või märke (ERA f 1201 n 1 s 4 l 7).

I auhinna saajale määrati tavaliselt suur või väike kuld-, II auhinna saajale suur või väike hõbe- ning III auhinna saajale pronksauraha (ERA f 1201 n 1 s 4 l 7). Vastava auraha saamiseks andis õiguse diplom. Esemetes antavad auhinnad olid rändauhinnad. Rahaliste autasude määramise korral samas osakonnas I, II ja III auhinna saajatele autasuna antavate summade suhe ei tohtinud olla kitsam kui 2:1; 5:1 (ERA f 1201 n 1 s 4 l 7). 1936. aasta Karja

põllumajanduse näitusel kulutati näiteks autasudeks kokku 325 krooni, näituse korraldamiseks kulus ühtekokku 345.17 krooni (ERA f 2848 n 41 s 2 l 83). Auhinnasummad jäid enamasti vahemikku 1–30 krooni. (Olgu võrdluseks toodud, et 1930. aastate lõpul maksis näiteks või kilo umbes 2 krooni, taluteenija kuupalk oli 30 krooni ja sulasel keskmiselt 40 krooni.)

Talumajandusnõuande Büroo, mis tegutses kuni 31. märtsini 1932, andis Kuusalu Põllumeeste Seltsi 1930. aastal korraldatud näitusel tunnistuse I auhinna kohta Karl Oskarile. Tema akvaariumide, paadimootorite ja võrkude eest määrati auhinnaks kuldauraha ja 30-kroonine preemia. Diplom esindab illustratiivset laadi, kujunduse autor on esimene kutseiline eesti tarbegräafik Guido Mamberg. Kunstnik paigutas raamina ümber teksti põllutöid ning taluhooneid kujutavaid värvilisi pildikesi. Nende vahele on põimitud viljapäid ja põllulilli (EAM f 275 n 2 s 53). Täpselt samas laadis kujundas G. Mamberg teistegi põllumajandusseltside tunnistusi, näiteks Helme Põllumeeste Seltsi tunnistuse (EAM f 275 n 2 s 51), mis on samuti Talumajandusnõuande Büroo väljaanne, kuigi auhind anti üle juba pärast büroo likvideerimist 1936. aastal. Ambla Põllumeeste Seltsi tunnistus aastast 1934 (EAM f 275 n 2 s 37) ning Põllutöökoja tunnistus Saare Põllumeeste Seltsi maanoorte ringi korraldatud suviste tööde võistluse alal saadud kõrgema auhinna kohta (1937; EAM f 275 n 2 s 55) on samuti G. Mambergi looming.

G. Mambergi natuuritruu laadi kõrval elas vaikselt edasi juugend. Üks armastatumaid diplomeid – elegantne ja rahvusromantiline – oli Gustav Mootse joonistatud Valga Eesti Põllumeeste Seltsi diplom (EAM f 275 n 2 s 54), mille kunstnik ise dateeris aastaarvuga 1907. Töö valmis Mootse Peterburis veedetud õpinguaastate jooksul, mis annab tunnistust heast kursisolekust kodumaal toimuvaga. Diplomit trükiti korduvalt kuni 1940. aastani. Seda diplomit võib pidada üheks õnnestunumaks tööks kunstniku rikkalikus rakendusgraafikalases loomingus ja miks mitte ka eesti provintsiaalse juugendi üheks meeldivamaks näiteks üldse.

Gustav Mootse tegi ka Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi tunnistuse kavandi. Siin kujutab kunstnik rahvariides naist talumaastiku taustal. Ääristus on hoolikalt põimitud heledorohelisest tammepärjast, mis omakorda ümbritsetud vöökirjast tuletatud ornamendiga (EAM f 275 n 2 s 58). Ometi pole selles kujunduses eelmisega võrdset graatsiat, rahvuslikkus mõjub siin mõnevõrra pealetükkivana. Vanim säilinud eksemplar pärineb aastast 1909. Ka see tunnistus oli omal ajal üsna populaarne; sellestki on olemas mitu trükki, mis värvitoonide osas pisut varieeruvad.

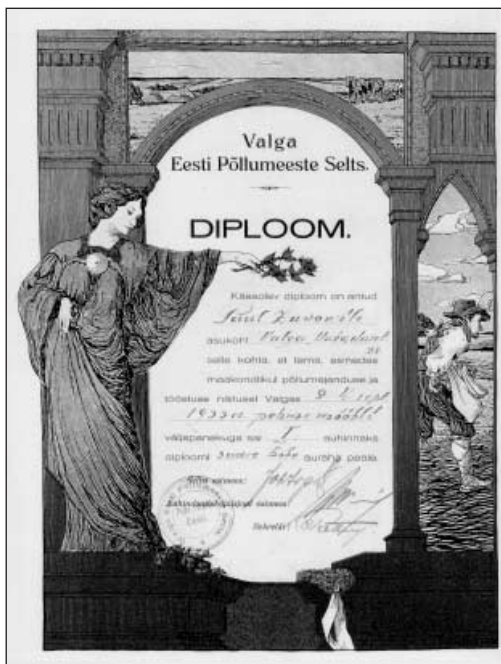
Juugendlikku hõngu näeme ka Rudolf Lepiku kujundatud Petseri Põllumeeste Seltsi diplomil (välja antud 1931). Pilku püüab kaunis viljavihkudega maastik ning esiplaanil olev romantiline tammepuu, mille juurestik moodustab tühja pinda täitva omapärase mustri (ERA f 1962 n 1 s 270 l 3).

Ühel osal diplomitest domineerib lopsakas akantusornament. Selline on näiteks Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi pastelltoonides tunnistus aastast 1935 (ERA f 1962 n 1 s 270 l 5, 6). Huvitav on märkida, et kahel ühel ja samal päeval välja antud tunnistusel on ülal keskel erinev TEPSi embleem, erineb ka värvilahendus. Järelikult oli tunnistusest üheaegselt kasutusel kaks erinevat trükki, kusjuures uuemal trükil olev P. Luhteina joonistatud embleem, mis kehtis kuni 1940. aastani, on palju kunstiküpssem kui vana.

Sarnaseid tunnistusi andsid välja ka tule- ja tormikeskused. Art deco stiili ornamendistilisatsiooni näeme Rakvere Vabatahtliku Tuletõrje Seltsi hooldusmärgi andmise tunnistusel (1931; EAM f 275 n 2 s 27). Värvid on siingi heledad ja rõõmsad.

Eesti Põllumeeste Ühisus, mille eesmärgiks oli muu hulgas oma "liikmetele majanduslist ja vaimlist olukorda parandada" (ERA f 1798 n 1 s 2 l 11), andis välja pretensioonituid ornamendaalse kujundusega asjalikus laadis äritunnistusi. Ühte ja sama blanketti kasutati alates 1927. aastast kuni 1930. aastate lõpuni. Algul oli see trükitud tumesinise (ERA f 1798 n 1 s 6), hiljem musta värviga.

Ornamendaalse laadi kandjad olid ka töösusametite selli- ja meistritunnistused.

Valga Eesti Põllumeeste Seltsi diplom Paul Zukovile suure hõbeauraha andmise kohta 1933. a.

Kunstnik G. Mootse. 1907. EAM f 275 n 2 s 54

Petseri Põllumeeste Seltsi diplom Naaskodukaitse Petseri jaoskonnale suure hõbeauraha andmise kohta 1931. a.

Kunstnik R. Lepik. EAM f 1962 n 1 s 270 l 3

Töösusametite kutsetunnistused

Kutseoskuse küsimuste arutamiseks asutati hariduse- ja sotsiaalministeeriumi juurde Tööstusliku Kutseoskuse Nõukogu, mis otsustas meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste registreerimise, õppeaja kestuse ja õppekontrolli teostamise üle (Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus, 1931). Nõukogu koosnes kuuest liikmest, esimeheks oli haridus- ja sotsiaalministeeriumi esindaja. Linnades, kus tööstusliku kutseoskuse nõukogu tunnustas selle tarvilikkust, rajati kohalikud töösusametid (Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus, 1931). Töösusametid allusid haridusministeeriumi kutseoskusosakonnale ning tegutsesid aastail 1932–1940. Neid oli kokku umbes 12.

Pärnu töösusametis õppinud tööliseks registreerimise tunnistus Dionisi Lagele 1932. a. EAM f 289 n 1 s 20

Töösusametid korraldasid eksameid ja andsid oskustunnistusi. Töösusamet koosnes tööstusõpilaste kooli või tööstuskooli juhatajast esimehena ja kahest alalisest liikmest – üks ettevõtjate ning üks tööliste hulgast. Eksami korral lisandus kolm ajutist liiget.

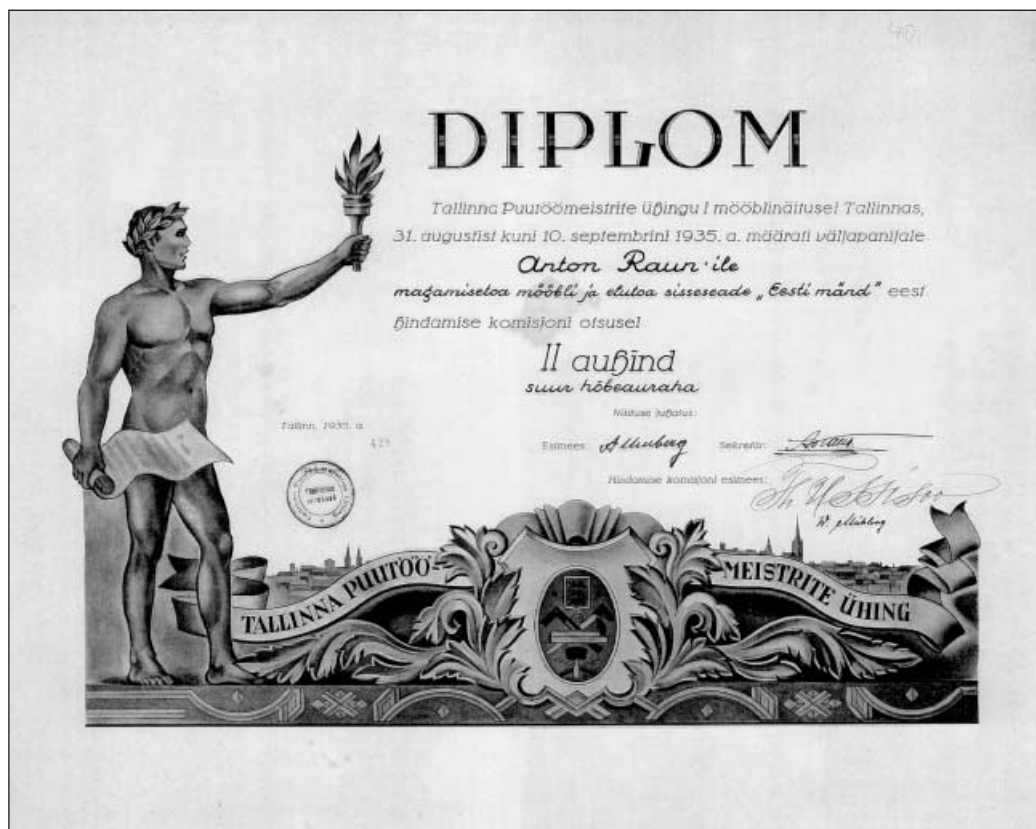
Tööstuskooli lõpetajad omandasid harilikult meistrikutse üldises korras töösusameti kaudu, mitte kooli kaudu, mis oleks lisanud

viis aastat praktikat. Meistri või õppinud töölise eksami sooritanud isikule anti alates 1931. aastast uus ja kogu riigis ühtlane kutsetunnistus (ERA f 891 s 1 n 581 l 4). Lisaks originaalkutsetunnistusele, mis jäi omanikule, anti välja ka registreerimise tunnistus. Viimane on välisuselt lakooniline – trükikirjas tekst ümbritsetud punakas toonis peene ornamentaarsusega (EAM f 289 n 1 s 20).

Meistri ja õppinud töölise kutsetunnistuse üleriiklikud blanketid on aga maitekates toonides rikkaliku ornamendiga kunstnikutööd (EAM f 289 n 1 s 21; f 289 n 1 s 33). Konkreetse kutseühingu märgi asemel on neil kõigil keskel üks ja sama märk, mis ühendab eri kutsealade sümboleid. Need tunnistused on heaks näiteks tolle aja tüüpilisest dekoorist. Põhja-Eesti tikandi lillkiri, pärinedes 17. sajandi barokk-kunsti värvi- ja särarikkusest, oli see, mida kunstnikud uutele materjalidele ja uutele esemetele kohasesse vormi valasid, luues erinevaid meeleolusid. Samuti näeme siin moodsat allapoole kitsenevate põhijoontega antiikvast ja gooti untsiaalset tuletatud ehiskirja, mille loojaks oli Günther Reindorff, kuid mida hakkasid kasutama ka mitmed tema õpilased ning järgijad.

Seda kirjatüüpi kohtame diplomitel küllalt sageli. Näiteks võib tuua Eesti Vabariigi Kõrgema Sõjakooli diplomi (välja antud 1933; EAM f 271 n 1 s 396); G. Reindorffi tööna aratuntava, kuigi signeermata, käsitsi kirjutatud Sõjakooli Lipu Diplomi aastast 1929 (ERA f 1962 n 2 s 47) ning Noorte Kotkaste Teenete Kirja (välja antud 1937; ERA f 1962 n 1 s 270 1934-38 l 12). Viimase ornament on kutsetunnistustega ühine. Kujundust tervikuna ei saa aga siiski kordaläinuks nimetada, kuna nõrgaks jääb üldine kompositsioon. Sama kujundusega on Noorte Kotkaste Kotkamärgi tunnistus. Paremini pole õnnestunud Noorte Kotkaste Peastaabi spordidiplom (välja antud 1936; ERA f 1962 n 1 s 270 1934-38 l 4), mille rikuivad ära keskel hallis trükis antud eri spordialasid esindavad figuurid. Ilma täiendava jooniseta, vaid ornamenti ja Noorkotkaste embleemi sisaldavad variandid on nauditavad (ERA f 1962 n 1 s 270 1934-38 l 9, 13, 14).

Enne ühtsete kutsetunnistuste kasutuselevõttu andsid kutseühingud välja erineva kujundusega selli- ja meistritunnistusi. Olgu

Tallinna Puutöömeistrite
Ühingu I mõöblinäituse
diplom Anton Raunile suure
hõbeauraha andmise kohta
1935. a.
Signeerimata.
EAM f 289 n 3 s 14

Rättsepa kutsetunnistus
Dionisi Lagele 1932. a.
Signeerimata.
EAM f 289 n 1 21

näidetena toodud Tallinna Rätsepmeistrite Ühingu meistritunnistus (EAM f 289 n 1 s 49), Tallinna Puutöömeistrite Ühingu (EAM f 289 n 3 s 15) ning Tallinna Vorstitegijate ja Lihunikumeistrite ühingu sellitunnistused (EAM f 289 n 6 s 3). Nende tunnistuste kunstiline tase on erinev, kuid jälgitav on küllalt iseloomulik kirjusus ning dekoorielementide rohkus. Kõik kujundused sisaldavad riigivapi või -lipu motiivi, pealinna vaadet, konkreetse ühingu tegevust sümboliseerivat piltkujutist (millel sageli rahvariietes figuurid) ning (rahvus)-ornamenti.

Juugendlike elementidega klassikalist stiili näitab Tallinna Puutöömeistrite Ühingu sellitunnistus (EAM f 289 n 3 s 15), mis on signeeritud initsiaalidega AMÄ?. Kujundus on must-valge, välja arvatud keskel asuv trikoloorivärvides vapikilp. Sama kunstnik on andnud kavandi ka ühele Kaitseliidu spordidiplomile (välja antud 1930; ERA f 1962 n 1 s 270 1930-36 l 2).

1935. aastast pärineb *art decol*ikult mõjuv Tallinna Puutöömeistrite Ühingu mööblinäituse signeerimata diplom, millega Anton Raunile määrati suur hõbeauraha (EAM f 289 n 3 s 14). Seegi diplom on must-valge.

Detailirohkuse ja nõrga kompositsiooni all kannatavad suureformaadilised Tallinna Rätsepmeistrite Ühingu meistritunnistus (autor V. Tomasov; EAM f 289 n 1 s 49) ning 1931. aastal Dionisi Lagele antud "Internatsionaal meesterahva riiete juurdelõikuse" kursuse läbimist tõendav diplom (EAM f 289 n 1 s 19).

Diplomite tekstid on enamasti kujundatud antiikva tüüpi trükikirjas, mõnel juhul kursii-vis. Gooti kirja, mis 1930. aastatel veel küllalt laialt kasutusel oli (fraktuur püsis mõningates trükistes 1941. aastani), vaatluse all olnud diplomitel trükikirjana ei kohta, harva näeme vaid gooti kirja sugemeil kirjutatud sulekirja. Diplomid trükiti erinevates Eesti trükikodades, trükikvaliteet on oma aja kohta heal tasemel. Formaadid erinevad.

Nii võibki öelda, et 1930. aastate dokumendigraafika, mille kunstierksamateks näideteks on mitmesugused diplomid, moodustab ühe arvestatava lõigu meie rakendusgraafika arenguloos. Paratamatult käis selle valdkonna areng käsikäes nii kunsti üldiste suundumuste kui ka trükitehniliste vahendite arenguga.

T

ALLIKMATERJALID

EAM f 271 n 1. Kool ja haridus.

EAM f 275 n 2. Põllundusseltsid ja tuletõrjeühingud.

EAM f 289 n 1. Kollektsoon väikekäsitöölise, artellide ja töönduskooperatiivide dokumentaalmaterjalidest. Rätsepad.

EAM f 289 n 3. Kollektsoon väikekäsitöölise, artellide ja töönduskooperatiivide dokumentaalmaterjalidest. Puutöölised ja ehitustöölised.

EAM f 289 n 6. Kollektsoon väikekäsitöölise, artellide ja töönduskooperatiivide dokumentaalmaterjalidest. Toiduainetetööstus.

ERA f 891 n 1 s 581. Kaubandus-Tööstuskoda. Tööstusliku Kutseoskuse Nõukogu koosolekute protokollid. Alustatud 23.10.1931, lõpetatud 21.10.1932. ERA f 1201 n 1 s 4. S/A "Üleriiklik Näitus". Kirjavahetus näituste korraldamise loa taotlemise asjus ja põhikirja muutmise kava. Sissetulnud kirjad. Alustatud 1937, lõpetatud 1940.

ERA f 1798 n 1 s 2. Eesti Põllumeeste Ühisus. Koosolekute protokollid. Alustatud 8.10.1926, lõpetatud 28.04.1933.

ERA f 1798 n 1 s 6. Eesti Põllumeeste Ühisus. Äritunnistused. Alustatud 19.07.1927, lõpetatud 22.12.1937.

ERA f 1962 n 1 s 270. Sõjamuuseum ja temale üle antud dokumentide kollektsioon. Diplomid, lipudiplomid, tänu- ja aukirjad, tervitused. Alustatud 1920, lõpetatud 1940.

ERA f 1962 n 2 s 47. Sõjamuuseum. Sõjakooli lipudiplom. 21.06.1929.

ERA f 2848 n 41 s 2. Saaremaa Põllumeeste Keskseksi asemikekogu, juhatuse, revisjonikomisjoni koosolekute protokollid. Alustatud 20.03.1926, lõpetatud 3.11.1940.

ERA f 4000. Eessõna põllumajanduslike ühistute koondfondile.

Majanduslikkude näituste korraldamise määrus. 1938. – Riigi Teataja nr 35, 30.03.

Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus. 1931. – Riigi Teataja nr 38, 8.05.

**MERLE TALVIK
(1971)**

Magister artium
kunstiteaduste alal.
TPÜ kunstiteaduste
doktorant